

A Comparative Study of Tense between "Dayi Jan Napoleon" and "Don Quixote" Novels *

Arezoo Sabzevar Ghahfarokhi ¹, Mohammad Reza Haji Agha Babaei ²

Abstract

1. Introduction

Comparative studies, in addition to showing the overlap between culture and literature, can lead to the identification of national literature as much as possible and reveal the position of each work in comparison with its international examples; therefore, such studies can play a significant role in the globalization of literature and identifying the strengths and weaknesses of local works.

One of the approaches that can be used for the comparative study of two works is the narratological approach. In this approach, the narrative elements of two works are measured together and the similarities and differences are determined. Various theories have been proposed in the field of narratology. One of the most important theories in this regard belongs to the French theorist Gerard Genet (1930). He considers the "story" or the main plot of the story to be one of the aspects of the narrative and considers it to be the real sequence of events. One of the approaches that can be used for the comparative study of two works is the narratological approach. In this approach, the narrative elements of two works are measured together and the similarities and differences are determined. Various theories have been proposed in the field of narratology. One of the most important

* Article history:

Received 30 December 2022

Received in revised form 09 April 2022

Journal of Comparative Literature

Year 15, No. 28, spring and summer 2023

Accepted 08 April 2023

Published online: 16 September 2023

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. **Corresponding author:** Graduated from master's degree in Persian Language and Literature of Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. a_sabzevar@atu.ac.ir
2. Associated Professor of Persian Language and Literature Department of Persian Language and Literature of Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. . hajibaba@atu.ac.ir.

theories in this regard belongs to the French theorist Gerard Genet (1930). He considers the "story" or the main plot of the story to be one of the aspects of the narrative and considers it to be the real sequence of events.. In this research, a comparative comparison of one of the narrative elements (grammatical Tense) in two novels, "Don Quixote" and "Dayi Jan Napoleon", has been done. Tense is one of the elements that gives identity to narrative and story and is defined by three components of order, continuity and frequency.

Four hundred years ago, in 1604 AD, Miguel de Cervantes published the first part of his immortal book "Don Quixote"; A work that later earned the title of the world's first fiction novel. This work is one of the oldest novels in modern European languages. Many consider it the best book written in Spanish and one of the most prominent examples of the picaresque novel. Don Quixote shows the audience the life of a person who suffers from delusions and spends his time reading forbidden story so that, according to the author of this story, he loses his sanity in an incurable way. The main character of the story sees himself in the place of one of these knights and sees imaginary enemies in front of him, which are often mountains and trees. "Don Quixote" is an imaginary and clumsy warrior who thinks he is invincible. He, accompanied by his servant, Sancho Panza, goes on long journeys and it is in the middle of these journeys that strange actions happen to him. He has no other goal but to save people from the oppression and tyranny of cruel rulers, he has an imaginative view of his surroundings and sees everything as a tool of war. Bitter humor reigns throughout this story, so that despite the strange actions of the main character, the reader feels empathy and sympathy for him. The society in which the author lives has had a great influence on the creation of such images.

In 1972, Iranian writer Iraj Pezeshkzad published the book " Dayi Jan Napoleon ", which was widely accepted by book readers, and with the creation of a television series from this book, day by day.

The number of people interested in this book has increased. Dayi Jan Napoleon is an eventful novel based on tale. The author pays attention to the main and essential aspect of the novel, which is narrative. It can be said that humor is the main axis in the story, as this case has left the author's hand free to express any issues far from being frank. Humor in the words and live and critical narratives of the

life of the market alley people is one of the characteristics of this work, so the author has created unique and lasting characters by using nostalgic and local images, folk idioms and proverbs.

The story consists of domestic episodes around a family. The driving factor of the plot is the conflict of two characters, "Dayi Jan" and "Aghajan", who act as types emerging from two social forces. Aghajan represents the urban middle class, which is taking the place of landed aristocracy in the social hierarchy. His opponent, Dayi Jan, flees into fantasy in front of the undeniable reality; Because he doesn't know what to do with the upcoming "fall", as he says.

2.Methodology

The method of collecting information and data is based on library and analytical studies. Extracting data from the novels selected in this research has been done using the qualitative analysis method and relying on the data of Gerard Genet's narrative theory.

3.Discussion

Tense is one of the elements that gives identity to narrative and story and is defined by three components: order, continuity and frequency. In general, in both novels, the sequence of events follows the chronological order. The number of irregularities and time lapses, which include future and retrospections, is not faint in both novels, and they usually come in the form of decisions and predictions of future events, expressions of memories, and reminiscences of the past. This has added to the attractiveness of the novel and the pursuit of the reader. In Don Quixote's novel, often, the narrator talks about the emotional decisions of the main character by passing from the present to the future and engages the reader's mind in how the events happened, while in Dayi Jan Napoleon's novel, the expression of memories and hindsight is a source of pride for some.

The factors that increase the positive speed and acceleration in the narrative are delay and compression, which summarizes the narrative by creating a time break in the story and removing some unnecessary repetitive events. By providing detailed descriptions of characters, time and place, the author slows down the narrative speed so that the reader is more involved in the novel. The two themes of war and travel play a key role in both stories, although in both stories more of its imaginary and illusory aspects are considered. Long

descriptions and events that happen during these wars and journeys in "Don Quixote" novel advance the story, but in "Dayi Jan Napoleon" novel, they help to create a humorous atmosphere and expand time. Dayi Jan Napoleon's novel is more dialogue-oriented, so it mainly has a constant momentum and temporal similarity, but the temporal continuity in Cervantes' novel has a negative momentum due to the abundant use of ropes. The dominant frequency in the two novels is the singular frequency, which is not far from expected considering the narrative style of both works and their realism. Although other types of frequency such as frequent frequency are used in both works; however, singular frequency is the most used.

4. Conclusion

The narrative of the end of the era of aristocracy and lords and serfs in two different geographical points and the similarity of the behavior of activists such as Don Quixote and Dayi Jan on the one hand and Sancho and Mashqasem on the other hand, creates the mentality that Iraj Pezeshkzad, in The writing of Dayi Jan Napoleon has looked at Don Quixote's novel, or it has sought to present an Iranian version of this novel; however, in Iranian history and culture, there have been no shortage of such delusional people. Of course, at the end of Don Quixote's story, we witness the transformation of the character and the acceptance of reality, but in the Dayi Jan Napoleon's novel, the character of Dayi Jan does not change and remains in his delusional world.

Keywords: narratology, tense, Don Quixote, Dayi Jan Napoleon.

References [In Persian]

- Amini, A. (2005). Don Quixote in the cinema. Samarqand, Number 9, 131. [In Persian]
- Cervantes, M (2008). *Don Quixote*. Translated by Mohammad Ghazi. 8th edition, Tehran: Sales. [In Persian]
- Dadvar, I. (2005). Abstract Idealism in Don Quixote and Diane Napoleon, Foreign Languages Research. Number 25, 49-62. [In Persian]
- Erish, F. (2005). Don Quixote's dying words. Samarqand, Number 1, 131. [In Persian]

- Genet, G (2018). *narrative discourse (inquiry about method)*. Translated by Masoume Zavarian. Tehran: Samt.[In Persian]
- Genet, G (2012). *Analysis and criticism of linguistics*. Translated by Dr. Allah Shekar Asdalahi Tajraj. Tehran: Sokhan.[In Persian]
- Haji Aghababaei, M.(2018). *Narrativity (theory and application)*. Tehran: Mehrandish.[In Persian]
- Jahid Jah, A; Rezaei,L.(2010) Examining the continuity of time in the sub-stories of Kalileh and Demaneh. Bostan Adab, Number 9, 3rd year, 39.[In Persian]
- Khanian, H.(2013). Adaptation of reality and fantasy in Saadi's Golestan and Bostan with Cervantes's Don Quixote, studies of lyrical language and literature, fourth year, Number 11,7-16.[In Persian]
- Khazaei Farid, A, Faridi, M.(2010). A single voice in the translation of Don Quixote. Language and translation studies. Number1, 19-38.[In Persian]
- Kosari, A.(2005). Don Quixote, the Messenger of the Modern Age, Samarqand, Number 9, 9-33.[In Persian]
- Lays, S. (2005). Our Lord Don Quixote. Translated by Ezzatullah Foladvand, Samarkand, Number 9, 13.[In Persian]
- Lotte, J (2008). *An introduction to narrative in literature and cinema, translated by Omid Nikfarjam*. Tehran: Minuye Khrad.[In Persian]
- Mehrabi, M, Mahmoudi Bakhtiari,B. (2019). Profanity in Farsi and translated English equivalents based on Hymes model. A case study of the linguistic structure of Dayi Jan Napoleon. Language and Translation Studies . Number 43, 31.[In Persian]
- Pezeshkzad, I. (2018). *Dayi Jan Napoleon*. Tehran: Farhange Moaser.[In Persian]
- Rimon Kenan, S. (2007). *Narrative (contemporary boutique)*. Translated by Abulfazl Harri. Tehran: Nilufar.[In Persian]
- Safi Pirlojeh, H. (2014). *Narrative research in time, evaluation of storytelling and story-writing methods in Farsi*. Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies.[In Persian]
- Shirshahi, A. (2019). Comparison of Verbal Humor in the Two Works of “Kale Pookha” and “ Dayi Jan Napoleon's Novel”. Sixth year. fiction studies Number 2, 97-110. (consecutive 18)[In Persian]
- Tolan, M. (2004). *A critical linguistic input on narrative*. Translated by Abulfazl Hari. First edition. Tehran: Farabi Cinema Foundation.[In Persian]

- Tarfi Alivi, H and Ghahremani Moqbel, A and Khazri, A (2021). A comparative study of Iranian-Iraqi intellectualism in the novels *Dayi Jan Napoleon* written by Iraj Pezeshkzad and the novel *Baba Sartre* written by Ali Badr. *Exploration of Comparative Literature*. Volume: 11, Number 3, 85-101.[In Persian]
- Turgenev (2008). *Looking at the image of Hamlet and Don Quixote*. Translated by Abdullah Kothari. *World of book*. numbers 7 and 8 (234 in a row), 10.[In Persian]

بررسی تطبیقی عنصر زمان در رمان‌های دایی جان ناپلئون و دن کیشوت*

آرزو سبزوآر قهفرخی (نویسنده مسئول)؛ محمدرضا حاجی آقابابایی^۲

چکیده

یکی از رویکردهایی که می‌توان بر اساس آن به مطالعه تطبیقی دو اثر پرداخت، رویکرد روایت‌شناسانه است. در پژوهش حاضر به مقایسه تطبیقی یکی از عناصر روایی (زمان دستوری) در دو رمان دن کیشوت و دایی جان ناپلئون پرداخته شده است. زمان یکی از عناصری است که به روایت و داستان هویت می‌بخشد و با سه مؤلفه‌ی نظم و ترتیب، تداوم و بسامد تعریف می‌شود. در هر دو رمان، نویسندگان با آوردن توصیف‌های دقیق و جزئی سعی دارند از سرعت روایت بکاهند تا خواننده بیش‌تر درگیر رمان شود و همزادپنداری با شخصیت‌ها و تجسم داستان برایش ممکن گردد. موضوع جنگ و سفر در هر دو داستان، نقش کلیدی داشته، بیشتر جنبه‌ی خیالی دارند. توصیف رویدادهایی که در خلال این جنگ‌ها و سفرها اتفاق می‌افتد، در رمان دن کیشوت موجب پیشبرد داستان می‌شود، ولی در رمان دایی جان ناپلئون به ایجاد فضایی طنزآمیز و گسترش زمانی کمک می‌کند. رمان دایی جان ناپلئون بیشتر دیالوگ‌محور است؛ از این رو روایت عمدتاً دارای شتاب ثابت و همسانی زمانی است، اما تداوم زمانی در رمان سروانتس به دلیل اطناب فراوان، شتاب منفی دارد. بسامد در دو رمان بسامد مفرد است که با توجه به سبک روایت هر دو اثر و رئالیستی بودن آن‌ها دور از انتظار نیست. اگرچه از دیگر انواع بسامد نظیر بسامد مکرر در هر دو اثر استفاده شده است؛ ولی بسامد مفرد همچنان بیش‌ترین کاربرد را داراست. یافتن وجوه مشترک میان دو رمان، این ذهنیت را پدید می‌آورد که ایرج پزشکزاد، در نوشتن دایی جان ناپلئون، نگاهی به رمان دن کیشوت داشته است.

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۰۹ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۲/۰۶

DOI: 10.22103/JCL.2023.20801.3573

نشریه ادبیات تطبیقی، سال پانزدهم، شماره بیست و هشتم، بهار و تابستان ۱۴۰۲، صص ۱۷۵-۲۰۳

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

حق مؤلف © نویسنده‌گان

۱. کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایان‌نامه: a_sabzevar@atu.ac.ir

۲. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایان‌نامه: hajibaba@atu.ac.ir

واژه‌های کلیدی: روایت‌شناسی، عنصر زمان، دن کیشوت، دایی جان ناپلئون.

۱. مقدمه

مطالعات تطبیقی علاوه بر نشان دادن هم‌پوشانی میان فرهنگ و ادبیات، می‌تواند منجر به شناسایی هرچه بیشتر ادبیات ملی نیز شود و جایگاه هر اثر را در سنجش با نمونه‌های بین‌المللی آن آشکار سازد؛ از این رو پرداختن به چنین بررسی‌هایی، می‌تواند نقش بسزایی در جهانی‌سازی ادبیات و شناسایی نقاط ضعف و قوت آثار بومی داشته باشد.

یکی از رویکردهایی که می‌توان بر اساس آن به مطالعه تطبیقی دو اثر پرداخت، رویکرد روایت‌شناسانه است. در این رویکرد عناصر روایی دو اثر با یکدیگر سنجیده می‌شوند و شباهت‌ها و افتراقات مشخص می‌گردد. در حوزه‌ی روایت‌شناسی تا کنون نظریه‌های گوناگونی مطرح شده است. یکی از مهم‌ترین نظریه‌ها در این باب، متعلق به ژرار ژنت (۱۹۳۰) نظریه‌پرداز فرانسوی است. وی «قصه» یا طرح اصلی داستان را یکی از جنبه‌های روایت می‌داند و آن را ترتیب واقعی وقایع به شمار می‌آورد.

داستان از دید ژنت، زنجیره‌ای از حوادث است که توسط راوی به خواننده انتقال می‌یابد. راوی با ایجاد دخل و تصرف‌هایی در این زنجیره و با توجه به جابه‌جایی شکل گرفته در آن، زمان‌بندی را تنظیم می‌نماید. از این دیدگاه، داستان به چگونگی عرصه حوادث داستانی مبدل می‌شود (ژنت، ۱۹۸۰: ۲۶). ژنت به تمام روابط پیچیده میان روایت و داستانی که نقل می‌کند می‌پردازد و عناصر موجود در روایت را بررسی می‌نماید. یکی از عناصر مورد بررسی، شیوه روایت حوادث و چگونگی تغییراتی است که در زمان روایت و نقل حوادث از سوی نویسنده پدید می‌آید. نقل حوادث به این معناست که روایت‌ها در برهه‌ای به صورت متوالی و پیوسته اتفاق می‌افتند (ریمون-کنان، ۱۳۸۷: ۱۵) و در مقطعی دیگر ممکن است شاهد زمان‌پریشی باشیم و جابه‌جایی‌هایی در روایت حوادث داستان رخ دهد.

۱-۱. شرح و بیان مسئله

در پژوهش حاضر به مقایسه تطبیقی دو رمان دن کیشوت و دایی جان ناپلئون پرداخته شده است. هر دو رمان نمونه‌هایی از رمان‌های طنز اجتماعی هستند که روابط سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جامعه‌ی خود را با روایتی طنزآمیز برای خواننده به تصویر می‌کشند و با وجود نا-هم‌زمانی و ناهم‌زمانی وجوه مشترکی میان عناصر داستانی و نوع روایت این دو رمان وجود دارد؛ به طوری که در نگاه اول می‌توان تصور کرد، دن کیشوت تأثیر بسزایی در خلق دایی-جان ناپلئون داشته است. برای دستیابی به این وجوه مشترک می‌توان الگوها و نظریه‌های متفاوتی را به کار بست و با توجه به عناصر روایی موجود در این رمان‌ها از نظریه‌های متفاوتی استفاده کرد. نظریه‌ی روایی ژرار ژنت در مقایسه‌ی تطبیقی، با این دو رمان هم-خوانی بیشتری دارد. در این پژوهش عنصر زمان به عنوان یکی از مهم‌ترین عناصر روایی در این دو رمان مورد بررسی قرار گرفته است و شیوه‌های به کارگیری زمان در هر دو اثر با یکدیگر سنجیده شده است.

۱-۲. پیشینه پژوهش

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، پژوهش‌های پراکنده‌ای در خصوص هر یک از رمان‌های «دن کیشوت» و «دایی جان ناپلئون» منتشر شده است. از این میان، تنها یک نمونه را با تأکید بر مقایسه‌ی تطبیقی این دو رمان می‌یابیم که آن هم در حوزه‌ی روایت‌شناسی قرار ندارد. «ایده‌الیم انتزاعی در دن کیشوت و دایی جان ناپلئون» نوشته‌ی ایلمیرا دادور (۱۳۸۴) عنوان پژوهش مذکور است. خانیان (۱۳۹۳) در جستار خود با عنوان «تطبیق جایگاه واقعیت و خیال در گلستان و بوستان سعدی با دن کیشوت سروانتس» تنها دن کیشوت را یک سوی بررسی تطبیقی خود قرار داده است. جستارها درباره‌ی رمان دایی جان ناپلئون بسیار انگشت‌شمارند که از میان آن‌ها می‌توان به مواردی همچون «زبانه‌نگ ناسزا در فارسی و معادل‌های ترجمه‌شده‌ی انگلیسی براساس الگوی هایمز؛ مطالعه‌ی موردی پیکره‌ی زبانی رمان دایی جان ناپلئون» نوشته‌ی مهربابی و محمودی بختیاری (۱۳۹۹)، «بررسی تطبیقی اتلکتونلیسم ایرانی - عراقی در رمان‌های «دایی جان ناپلئون» نوشته‌ی ایراج پزشکزاد و رمان «بابا سارتر» نوشته‌ی علی بدر (۱۴۰۰) اشاره کرد. تحقیقات در زمینه‌ی رمان دن کیشوت تعداد بیشتری را

نسبت به رمان دایی جان ناپلئون به خود اختصاص داده است: «مرگواژه‌های دن کیشوت» نوشته‌ی اریش / ناقد (۱۳۸۴)، «دن کیشوت در سینما» نوشته‌ی امینی (۱۳۸۴)، «تک صدایی در ترجمه دن کیشوت» نوشته‌ی خزاعی و فریدی (۱۳۸۹)، «خداوندگار ما، دن کیشوت» نوشته‌ی سایمون لایز با ترجمه‌ی فولادوند (۱۳۸۴) و «دن کیشوت پیام آور عصر مدرن» نوشته‌ی عبدالله کوثری، عنوان مقالاتی است که صرفاً به رمان دن کیشوت پرداخته‌اند. افسانه شیرشاهی (۱۳۹۹) در جستار خود با موضوع «مقایسه طنز کلامی در دو اثر کله‌پوک‌ها و رمان دایی جان ناپلئون» عناصری همچون تناقض، اغراق، بازی با کلمات و ... را به عنوان عوامل ایجاد «طنز کلامی» در دو داستان بررسی می‌کند. «نگاهی به تصویر هملت و دن کیشوت» نوشته‌ی تورگنوف با ترجمه‌ی عبدالله کوثری (۱۳۸۷) یکی از معدود پژوهش‌ها در حیطه‌ی مقایسه تطبیقی است. بنابراین در حوزه مقایسه تطبیقی با پیروی از الگوی زمان دستوری ژنت، هیچ پژوهشی مشخصاً با تکیه بر دو رمان «دن کیشوت» و «دایی جان ناپلئون» به چشم نمی‌خورد.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. چکیده‌ی رمان دن کیشوت

رمان دن کیشوت نوشته‌ی «میگل ساودرا سروانتس» از برجسته‌ترین آثار ادبیات اسپانیایی است که بعدها عنوان نخستین رمان ادبیات داستانی جهان را به خود اختصاص داد. دن کیشوت داستان نجیب‌زاده‌ای را به نام «آلفونسو کیچانو» روایت می‌کند که عقلش بر اثر خواندن داستان‌های پر حادثه شوالیه‌ها زایل شده‌است. وی همسایه خود را که «سانچو پانزا» نام داشت به خدمت گرفت، لقب دن کیشوت را برای خود برگزید و همانند شوالیه‌ها به سفر پرداخت. دن کیشوت در این سفر به خیال خود با دشمنان گوناگون مبارزه می‌کند تا بتواند شاهزاده خانمی را از اسارت نجات دهد. وی سرانجام با تنی خسته و مجروح به دهکده‌ی خود بازمی‌گردد و در بستر مرگ می‌افتد. دن کیشوت در روزهای آخر دوستان صمیمی‌اش را به بالین خود فرامی‌خواند و از سانچو به خاطر آزاری که از توهمات او دیده

بود، طلب بخشش می‌کند. سرانجام دن کیشوت که بخشی از عمر خود را در توهم، همچون یک شوالیه‌ی قهرمان گذرانده بود، در پایان با سلامت عقل مانند یک قدیس از جهان چشم فرومی‌بندد.

۲-۲. چکیده رمان دایی جان ناپلئون

رمان «دایی جان ناپلئون» را ایرج پزشکزاد در سال ۱۳۵۱ نوشته است. شخصیت اصلی داستان، «دایی جان ناپلئون» یکی از اشراف‌زادگان قاجاری است که شخصیتی متوهم است و گمان می‌کند در جنگ‌های زیادی علیه انگلیسی‌ها شرکت کرده است و اکنون انگلیسی‌ها در پی انتقام گرفتن از وی هستند؛ از این رو هر واقعه‌ی ناخوشایندی که در زندگی خود و خانواده‌اش رخ می‌دهد، توطئه‌ی انگلیسی‌ها علیه خود به شمار می‌آورد.

این رمان از جایی آغاز می‌شود که سعید (خواهرزاده دایی جان)، عاشق لیلی (دختر دایی جان ناپلئون) می‌شود. دایی جان از جوانی عاشق ناپلئون و دلآوری‌های او بوده است. علاقه‌ی او به ناپلئون باعث می‌شود تا بچه‌های فامیل لقب «دایی جان ناپلئون» را برای او برگزینند. مش قاسم (نوکر عمارت) نیز، برای به دست آوردن رضایت دایی جان، او را در بیان خاطرات خیالی همراهی می‌کند. آقا جان (پدر سعید) از طبقه متوسط جامعه است و به همین سبب همواره از سوی دایی جان سرزنش می‌شود. وی مخالف رفتارهای دایی جان است و پیوسته تلاش می‌کند توهمات او را آشکار نماید. سرانجام در حالی که دایی جان در بستر مرگ افتاده است، اعضای خانواده با صحنه‌سازی وانمود می‌کنند که انگلیسی‌ها با دایی جان سازش کرده‌اند و دیگر در پی مجازات وی نیستند. رمان دایی جان ناپلئون روایتی از پایان یافتن سلطه طبقه اشراف در جامعه ایرانی و برآمدن طبقه متوسطی است که جایگاه اجتماعی خود را بر اساس توانمندی علمی و کوشش خود به دست آورده است.

۲-۳. بررسی عنصر زمان در رمان‌های دن کیشوت و دایی جان ناپلئون

زمان از عناصری است که به داستان هویت می‌بخشد و در پرتو روابط گاه‌شمارانه میان داستان و متن معنا می‌یابد. (ریمون-کنان، ۱۳۸۷: ۶۲) با استفاده از زمان دستوری می‌توان «وضعیت حاکم بر جهان داستان و سیر تکوین این وضعیت را از منظری خاص» به روایت درآورد. (صافی پیرلوجه، ۱۳۹۴: ۱۳۴) از دیدگاه نظریه‌پردازان ادبی دو نوع زمان در

داستان وجود دارد: نوع اول زمان تقویمی و گاهشماری است که در زندگی روزمره جاری است و دیگری زمان روایت است که ممکن است برابر، طولانی یا کوتاه‌تر نسبت به زمان واقعی باشد. از منظر ژنت زمان روایت به سه دسته تقسیم می‌شود:

الف. زمان تقویمی

نویسنده برای سامان‌دادن به زندگی شخصیت‌هایش از زمان تقویمی در داستان استفاده می‌کند. در رمان دایی‌جان ناپلئون راوی داستان (سعید) بارها به زمان تقویمی در داستان اشاره می‌کند؛ به طور مثال در ابتدای داستان از مکان و زمان دقیق عاشق شدنش سخن می‌گوید:

من یک روز گرم تابستان، دقیقاً یک سیزده مرداد، حدود ساعت سه و ربع کم بعد از ظهر عاشق شدم. تلخی‌ها و زهر هجری که چشیدم بارها مرا به این فکر انداخت که اگر یک دوازدهم یا یک چهاردهم مرداد بود شاید اینطور نمی‌شد. (پزشکزاد، ۱۳۹۶: ۱).

صبح یک جمعه‌ی بهاری در سال ۱۳۲۱ بود. مش قاسم مدت‌ها بود که راز مرا از دهن خود شنیده بود. (همان: ۵۲۵)

در رمان دن کیشوت نیز زمان تقویمی نقش سامان‌دهی در روایت را ایفا می‌کند:

صبح یکی از گرم‌ترین روزهای ماه ژوئیه، سرتاپا مسلح گردید، بر «روسی‌نانت» سوار شد، به اصطلاح کلاه خود را بر سر نهاد، سپرش را به شانه آویخت... و از در خلوت حیاط اصطبل به صحرا زد... (سروانتس، ۱۳۸۶: ۵۷)

خوشبختانه آن روز جمعه بود و در تمام کاروانسرا به جز چند تکه‌ی بریده از یک ماهی خشک کرده که به اصطلاح ولایات مختلف سگ ماهی یا ماهی ماش یا کوپور می‌گویند چیزی یافت نمی‌شد. (همان: ۶۵)

ب. زمان حسی-عاطفی

زمان حسی عاطفی شخصیت‌ها بر دو گونه است: الف) زمان روانشناسانه؛ ب) تک گویی درونی. زمان روانشناسانه، در مواجهه زمان بیرونی و درونی متن با احساسات شخصیت‌هایی که زمان بر آن‌ها می‌گذرد پدید می‌آید؛ مثلاً شادی زودگذر و غم و اندوه و اضطراب طولانی و طاقت‌فرساست. «تک گویی درونی» نظم زمانی ندارد و در واقع همان حدیث نفس است که بدون دخالت راوی در ذهن شخصیت شکل می‌گیرد:

نمی‌دانم چه مدت گذشت ناگهان فکر عجیبی تمام مغزم را گرفت: خدا یا نکند عاشق لیلی شده باشم! سعی کردم به این فکر بخنم ولی هیچ خنده‌ام نیامد (پزشک‌زاد، ۱۳۹۸: ۳).
 سانچو گفت: ای ارباب به نظر من تمام این بدبختی‌ها که در ظرف این چند روز بر سر ما آمده است باید به کفاره گناهی باشد که حضرت‌عالی علیه آیین پهلوانی مرتکب شده و از قسمتی عدول فرموده اید که یاد کرده بودید. (سروانتس، ۱۳۸۶: ۱۶۵)

۲-۴. زمان روایت از آغاز تا انجام

ژنت در این نوع از زمان، سه ویژگی را در نظر می‌گیرد که عبارتند از: نظم و ترتیب (Order)، تداوم (Duration)، بسامد (Frequency).

الف) نظم و ترتیب (Order)

منظور از نظم و ترتیب پاسخ این پرسش است که آیا نویسنده رخدادها را به همان ترتیبی که رخ داده، آورده است یا آن‌ها را با توجه به عوامل گوناگون پس و پیش می‌کند. (لوته، ۱۳۸۶: ۷۲) در مطالعه نظم زمانی روایت، نظام ترتیب رخدادها یا بخش‌های زمانمند در گفتمان روایی با نظام توالی همین رخدادها یا بخش‌های زمانمند در داستان مقایسه می‌شود. (ژنت، ۱۳۹۸: ۱۵)

ژنت در بحث نظم به رابطه بین توالی رخدادها و نظم و ترتیب عرضه آن‌ها در متن می‌پردازد، تا نشان دهد که چگونه نویسنده با ایجاد تغییر و تحولاتی در نظم خطی روایت، آن را جذاب‌تر می‌کند. (تولان، ۱۳۸۳: ۵۶) ژنت هرگونه انحراف در نظم و آرایش ارائه عناصر متن را از نظم و سامان وقوع عینی رخداد در داستان، زمان‌پریشی (Anachronies) می‌نامد و در دو شکل پیش‌نگاه (Prolepsis) و پس‌نگاه (Analepsis) به بررسی آن‌ها می‌پردازد (ژنت، ۱۳۹۸: ۳۰). گذشته‌نگر (پس‌نگاه)، روایت رخداد داستان پس از نقل رخدادهای سپری شده‌ی متن است؛ گویی روایت به گذشته‌ای در داستان رجعت می‌کند. برعکس، آینده‌نگر (پیش‌نگاه) روایت رخداد داستان پیش از نقل رخدادهای اولیه است. گویی روایت به آینده داستان نقل مکان می‌کند (ریمون-کنان، ۱۳۸۷: ۶۵).

پیش‌نگاه با تعلیقی که در داستان ایجاد می‌کند، ذهن خواننده را درگیر این پرسش می‌کند که بعد از این رویداد چه اتفاقی خواهد افتاد؛ به عبارت دیگر آخرش چه خواهد

شد؟ این شگرد زمانی با تحریک حس کنجکاو و انتظاری که برای دانستن در مخاطب ایجاد می‌کند، او را به خواندن داستان تا نقطه پایانی وادار می‌کند. البته خواننده تا حدی می‌تواند این ابهامات را تحمل کند؛ پس نمی‌توان در سراسر داستان خواننده را در شک و اضطراب وا گذاشت. در پیش‌نگاه به علت ویژگی آینده‌نگرانه‌ی آن، روایت به «اول شخص» مناسب‌تر از هر شخص دستوری دیگر است و راوی را به سخن درباره‌ی آینده، به ویژه وضعیت حاضر که به نوعی بخشی از آن زمان است مجاز می‌کند. (ژنت، ۱۳۹۸: ۴۱)

در رمان دایی جان ناپلئون پیش‌نگاه را بارها در دیالوگ شخصیت‌های داستان مشاهده می‌کنیم. به طور مثال در بخشی از رمان، مش‌قاسم با اشاره به داستان سر به نیست شدن پسری که از قضا عاشق دختر یکی از رفیق‌های دایی جان ناپلئون شده بود، بر باد رفتن دودمان خاطرخواه لیلی را پیش‌بینی و به سعید القا می‌کند.

-خدا کند کسی عاشق لیلی خانم نشود برای این که آقا جد و آبادش را دود می‌کند...

-والله یک دفعه خاطر مباد، آن سال‌ها یک پسرهای عاشق دختر یکی از رفیق‌های آقا شده بود...

-آن وقت چطور شد مش قاسم؟

-والله دروغ چرا؟ تا قبر آ... ما خودمان به چشم خودمان ندیدیم ... اما آن پسر یکبار گم شد.

(پزشکرزاد، ۱۳۹۸: ۱۸)

اسدالله میرزا نیز با ارجاع به گذشته و تعریف عشق از دست رفته‌اش می‌خواهد حواس سعید را برای لحظاتی پرت کند و سپس به کلیدی‌ترین جمله یعنی آوردن سردفتر اشاره می‌کند، تا قضیه‌ی عقد پوری و لیلی را مقدمه‌سازی کند:

-چی؟ عمو اسدالله، دایی جان سردفتر آورده بود؟

-بله، ولی برای کار دیگری بوده... همان موقعی که تو مریض بودی سردفتر را آورده خانه...

-عمو اسدالله، اگر سردفتر آورده بود خانه پس چطور کار لیلی و پوری را تمام نکرد؟

اسدالله میرزا چند لحظه ساکت ماند و من بی‌قرار چشم به دهن او دوخته بودم، زیر لب گفت:

-آن کار را هم تمام کرد (همان: ۶۸۳)

در دن کیشوت راوی با گذر از حال به آینده از تصمیماتی که قرار است برای آینده بگیرد سخن می‌گوید و ذهن خواننده را در گیر چگونگی روی دادن وقایع می‌کند.

تماشا کن سانچو، هم اینک در برابر ما سی دیو بیقواره قد علم کرده‌اند و من در نظر دارم با همه ایشان نبرد کنم و هر چند تن که باشند، همه را به درک بفرستم. با غنیمتی که از آنان به چنگ خواهیم آورد کم‌کم غنی خواهیم شد... (سروانتس، ۱۳۸۶: ۶۷)

راوی با انتخاب زاویه دید اول شخص مفرد، حوادثی را که قرار است در متن اتفاق بیفتند، با طرح سؤالات، جملات انشایی و شرطی پیش‌بینی می‌کند. از خبرها، نگرانی‌ها و حدس و تردیدها درباره‌ی آینده صحبت می‌کند و اطلاعاتی مطلوب یا ناخوشایند را به مخاطب می‌دهد که در آینده‌ای نه چندان دور اتفاق می‌افتد.

با خود می‌گفت: «اگر به کفاره گناهانم و یا به هدایت ستاره اقبالم روزی با دیوی روبرو شوم چنان‌که معمولاً برای پهلوانان سرگردان پیش می‌آید و به نخستین ضربت او را از پای درآورم و یا با شمشیر دو نیمش سازم و یا او را مغلوب و در برابر خود به طلب زینهار وادارم آیا بهتر آن نیست که معشوقی داشته باشم و آن دیو را به رسم هدیه به حضور او بفرستم...! (همان: ۵۵-۵۶)

در رمان پزشکزاد، دایی جان در هر موقعیتی با اشاره به خاطره‌ای از جنگ و رشادت‌هایی که در گذشته اتفاق افتاده است، خواننده را به رویدادی خارج از محدوده زمانی داستان ارجاع می‌دهد:

- فکرش را بکنید... تو جنگ کازرون ما تیر خورده بودیم، افتاده بودیم لای دو تا تخته سنگ... مثل باران گلوله از این طرف و از آن طرف می‌ریخت... ما اشهدمان را گفته بودیم... کلاغ‌ها و مرغ‌های لاشخور، همین‌طور تو آسمان چشم به ما داشتند... یک دفعه خدا خیرش بده آقا را... خدا از بزرگی و آقایی کمش نکنه، وسط آن گلوله باران خودش را رساند به سنگر ما مثل شیر ما را انداخت روی دوشش... (پزشکزاد، ۱۳۹۸: ۲۰)

آوردن زمان پریشی از نوع پس‌نگاه، میل خواندن به ادامه‌ی داستان را در خواننده تشدید می‌کنند و با ارجاع به داستانی که قبلاً روایت شده است، گاهی مخاطب وادار می‌شود به عقب برگردد و داستان را یک‌بار دیگر مرور کند.

دایی جان ناگهان با صدای گرفته‌ای گفت:

-می‌دانی قاسم، من حالا نگران دهن بی چاک و بند این آدم خبیث هستم -کی آقا؟ دایی جان با اشاره‌ی سر خانه‌ی ما را نشان داد:

-یکی کرده بی آبرویی بسی/چه غم دارد از آبروی کسی... می‌ترسم بنشیند این طرف و آن طرف، هرچه دلش می‌خواهد بگوید. (همان: ۶۱)

این مثال به ماجرای آمدن دزد به خانه دایی جان ناپلئون و ترسیدن او، بازگشت زمانی دارد. منظور دایی جان از آدم خبیث، آقا جان است.

پس نگاه در رمان دن کیشوت بیشتر در بخش آغازین رمان و در قالب نامه‌ها و کتاب‌هایی آمده است، که خواننده هیچ نوع آگاهی قبلی و پیش‌زمینه ذهنی از آن‌ها ندارد:

غریب و عجایب اعمال او به درجه‌ای رسید که چندین جریب از زمین‌های کشت گندم خود را برای خریدن کتاب‌های پهلوانی فروخت و به قدری که می‌توانست از آن کتب در خانه‌ی خود گرد آورد، لیکن در میان آن همه کتاب هیچ‌کدام مانند نوشته‌های «فلیسیانو دوسیلوا» نامدار به نظر او کامل نمی‌آمد. (سروانتس، ۱۳۸۶: ۱۴)

پس نگاه در دن کیشوت اغلب با یادآوری نام شخصیت‌هایی اتفاق می‌افتد که در داستان ماجراهایی را آفریده‌اند. نویسنده به منظور عدم یکنواختی داستان، با برهم زدن زمانی و بازگشت به گذشته‌ی آن شخصیت و ماجراهایش، سعی دارد متن را برای خواننده جذاب‌تر به نمایش بگذارد و او را با خود همراه سازد؛ به طوری که خواننده احساس ملال و خستگی نکند. مثلاً در نمونه‌ی زیر نویسنده با آوردن عبارت‌هایی مانند «همان دختر» و «چنان که از قول خود او نقل می‌کنند» خواننده را به ماجرای عشق یک چوپان به مارسل و نخستین دیدار او در پای چشمه‌ای، ارجاع می‌دهد:

- بسیار خوب پس بدانید که امروز صبح کریزوستوم معروف، آن طلبه‌ی چوپان، وفات یافته و مردم زمزمه می‌کنند که مرگ او به خاطر عشق مارسل شیطان، دخت گیوم توانگر بوده است. همان دختر که با لباس چوپانی در بیابان‌ها می‌گردد...
- بخاطر مارسل؟

پسرک گفت: - بلی گفتم بخاطر او، و حسن کار او در این است که وصیت کرده است او را مانند اعراب در صحرا و درست پای همان صخره‌ای که چشمه‌ی «لی‌یژ» از زیر آن جاری است به خاک بسپارند. (همان: ۹۶)

(ب) تداوم (Duration)

ژنت تداوم را به نسبت بین زمان و حجم متن به کار می‌برد و از آن در تعیین ضرب‌آهنگ و شتاب داستان استفاده می‌کند. بدین صورت که اگر نسبت میان زمان متن و

حجم اختصاص داده شده به آن ثابت و یکسان باشد، داستان با تداوم و شتابی ثابت پیش می‌رود. اختصاص یک تکه کوتاه از متن به مدت زمان درازی از داستان، شتاب مثبت و برعکس آن، شتاب منفی ایجاد می‌کند. گاهی مقطع کوتاهی از زمان آن‌قدر سرشار از حوادث رویدادهاست که راوی چند صفحه را به آن اختصاص می‌دهد و گاهی گستره‌ای از زمان خالی از رویداد و هرگونه حادثه‌ای است. ژنت معتقد است بین زمان روایت و زمان واقعی ممکن است چهار حالت رخ دهد: (۱) همسانی؛ (۲) گسترده‌گی؛ (۳) فشردگی؛ (۴) درنگ (حاجی آقابابایی، ۱۳۹۸: ۱۱۶).

در حالت همسانی، زمان رخداد در روایت با زمان آن رخداد در واقعیت برابر است. راوی با استفاده از همسانی، گفت‌وگوهای بین شخصیت‌ها و حوادث را به طور کامل بیان می‌کند (همان). در همسانی و به عبارت دیگر «صحنه‌ی نمایش»، شخصیت‌ها برجسته‌تر از راوی‌اند؛ زیرا با گفت‌وگو داستان را ادامه می‌دهند.

در رمان دایی جان ناپلئون عمدتاً زمان حادثه در روایت با زمان آن در واقعیت برابر است و این حالت در اغلب بخش‌های رمان دیده می‌شود، که حالت نمایش‌نامه‌ای دارد و شخصیت‌ها دیالوگ رد و بدل می‌کنند. گفت‌وگو از مهم‌ترین نمونه‌های شتاب ثابت و همسانی زمان روایت با واقعیت است:

اسدالله میرزا با صدای آهسته جواب داد:

- مومن، مومن، اگر خاطرتان باشد مرحوم آقای بزرگ در سال وبایی از ویا مرحوم شدند.

- مزخرف نگو اسدالله همان که گفتم ترجمه کن!

... اسدالله میرزا رو به دایی جان کرد:

- کلنل سراثتیاق خان عرض می‌کند که دولت متبوع او از شجاعت‌های خانواده‌ی شما مطلع است ولی امروز در صورتی که شما رسماً متعهد بشوید که در کار آن‌ها کارشکنی نکنید، بعد از جنگ پرونده‌ی شما را با نظر موافق به مقامات... (پزشکراد، ۱۳۹۸: ۶۱۷)

شمسعلی میرزا فریاد زد:

- کافی ست مش قاسم!... چرا نمی‌فهمی؟ ما همه می‌دانیم که کار تو نبوده، ولی از تو می‌خواهیم

فداکاری کنی و بگویی که کار تو بوده تا بلکه این مرافعه تمام شود.

- ما بیاییم دروغ بگیم؟ دروغ بگیم آن هم به آقا...؟ استغفرالله... مگه تا قبر چقد راه داریم؟

- یک لحظه فکر کن، آب انبار وقفی ... آب انبار مش قاسم، دعای خیر مردم غیاث آباد، اجر اخروی... چطور حاضر نیستی که ...، مش قاسم به میان حرف او دوید:
- ما بیایم به خودمون نسبت اینطور بی ناموسی ها را بدیم که غیاث آبادی ها آب بخورند؟ ... هفتاد سال نخورند!... (همان: ۱۸۶)

در دن کیشوت نیز نمونه‌هایی از گفت‌وگو میان شخصیت‌ها در موقعیت صحنه نمایشی و در حالت همسانی وجود دارد:

دن کیشوت در آن وضعی که خود را پاسدار قلعه می‌دانست وقتی ایشان را دید نعره برآورد که: ای پهلوانان، یا مهتران یا هرکه هستید، شما بیهوده به دروازه‌های این قلعه می‌کوبید، زیرا روشن است که در این ساعت مقیمان این قلعه در خوابند...

یکی از سواران گفت: اینجا قلعه یا قصر کجا بود که ما را مقید به این همه تشریفات کند؟ اگر صاحب مسافرخانه شما بگوید در را باز کنند...

دن کیشوت گفت: ای پهلوان، آیا به نظر شما من قیافه‌ی مسافرچیان را دارم؟

سوار گفت: نمی‌دانم قیافه‌ی چه کسی را دارید ولی از این که کاروانسرای را قلعه می‌نامید، معلوم است که چرند می‌گویید. (سروانتس، ۱۳۸۶: ۴۹۶)

دن کیشوت به مهتر خود گفت: رفیق سانچو، آن‌طور که من می‌بینم این اشخاص از زمره‌ی پهلوانان نیستند بلکه گروهی فرومایه و راهزن رذلند، بنابراین تو می‌توانی با اطمینان کامل به من کمک کنی تا انتقام به سزای این تعدی و توهینی که در جلوی چشم ما به رسی نانت کردند از ایشان بگیریم.

سانچو گفت: ارباب، ما چه انتقامی می‌توانیم از ایشان بگیریم؟ ایشان بیست تن بیشترند و ما دو تن و بلکه یک تن و نیم بیش نیستیم.

دن کیشوت گفت: من خود یک تنه با صد تن برابرم (همان: ۱۲۵)

در حالت گستردگی، زمان روایت نسبت به زمان رخ دادن آن واقعه در واقعیت طولانی‌تر است. راوی با استفاده از مکث‌ها و توصیفاتی که در روند روایت ایجاد می‌کند، زمان را گسترش می‌دهد. راوی برای آن که مخاطب صحنه را به خوبی در ذهن خود مجسم کند، از توصیفاتی طولانی و متعدد بهره می‌گیرد (حاجی آقابابایی، ۱۳۹۸: ۱۱۶).

گسترده‌گی به شکل قابل توجهی در روند داستان دایی جان ناپلئون وجود دارد به‌ویژه در توصیف جنگ‌های خیالی که توسط دایی جان ناپلئون و مش قاسم بیان می‌شود:

- ده همین، هیچکس نداند تو که همه جا در جنگ‌ها و مسافرت‌ها و اتفاقات مختلف با من بوده‌ای، تو بهتر از همه می‌دانی که ترس در قاموس من وجود ندارد!

- والله دروغ چرا؟ تا قبر آ... بینی و بین الله همچی وصله‌هایی به شما نمی‌چسبد. خاطر من می‌آد سلطانعلی خان خداایامرز پیش از جنگ کازرون می‌گفت این قدر بی‌کلگی و ترسی آخرش یک کاری دست آقا می‌ده... خاطر تان هست آن شبی که دزدها ریختند توی خیمه‌های ما؟... پنداری دیروز بود... ماشاءالله با یک گلوله سه تا از دزدها را خوابانید زمین... (پزشکزاد، ۱۳۹۸: ۶۲).

راوی با ایجاد گسترش زمانی در داستان و مورد خطاب قرار دادن روایت‌ش، قصد دارد زمان کافی را برای تجسم دقیق این حال و هوا و موقعیت، در اختیار مخاطب قرار دهد:

در جبهه مقابل سکوت مرگباری حکمفرما بود. بعد از حمله‌ی مؤثر شب گذشته و به وسیله آقای آسید ابوالقاسم، گویی به استراحت پرداخته بودند. حتی از مش قاسم خبری نبود. ظاهراً گل‌ها را صبح زود آب داده و به خانه برگشته بود. این سکوت و آرامش برای من نگران کننده بود. چندبار خود را تا نزدیک در اندرونی دایی جان رساندم ولی صدایی نشنیدم. عاقبت مش قاسم را توی کوچه دیدم که گوشت خریده بود و به طرف خانه برمی‌گشت. (همان: ۱۲۵)

در رمان دن کیشوت نیز نویسنده با استفاده از توصیف‌های جزئی از شرایط جسمانی شخصیت، سعی دارد زمان وقوع یک رویداد در جهان داستان و زمانی که در واقعیت طول می‌کشد تا این رویداد روایت شود را از حالت عادی طولانی‌تر کرده و با این شگرد بر تداوم زمانی آن عمل تأکید کند. گستردگی در روایت از عواملی است که با توصیف رفتار، حالات و نشانه‌های ظاهری شخصیت، درباره‌ی او اطلاعاتی را به مخاطب می‌دهد و چهره‌ای کلی از او به نمایش می‌گذارد. در این جا راوی دانا، کل، با نفوذ به درونیات و افکار شخصیت، دایره‌ی اطلاعات مخاطب را نسبت به شخصیت وسعت می‌بخشد و خواننده علاوه بر جنبه‌های ظاهری به جنبه‌های ذهنی و درونی شخصیت نیز پی می‌برد:

دن کیشوت و سانچو خستگی راه و گرد و غباری را که از وحشیگری و بی‌ادبی گاوان جنگی بر تنشان مانده بود در آب چشمه‌ی زلالی که در وسط انبوهی از درختان می‌جوشید از خود زایل کردند... آنگاه هر دو آواره ماجراجو یعنی ارباب و نوکر در کنار چشمه نشستند. دن کیشوت دهان خود را آب کشید و صورتش را شست و با این تطهیر نیرویی به فکر و حواس درهم و پریشان خود بخشید. (سروانتس، ۱۳۸۶: ۱۱۴۸)

گاهی اوقات نویسنده زمانی را که به توصیف اختصاص داده، صرف سرگرم کردن مخاطب می‌کند تا او را برای کنشی که قرار است اتفاق بیفتد منتظر نگه داشته و سپس غافلگیر کند:

صبح یکی از گرم‌ترین روزهای ماه ژوئیه، سرتاپا مسلح گردید، بر «روسی‌نانت» سوار شد، به اصطلاح کلاه خود را بر سر نهاد، سپرش را به شانه آویخت، نیزه‌اش را به دست گرفت و از در خلوت حیاط اصطبل به صحرا زد و از این که به این سهولت به هوس بزرگوارانه‌ی خویش میدان داده بود از شادی بر سر پا بند نمی‌شد. لیکن هنوز پا در راه نهاده بود که فکر هولناکی بر او مستولی شد، چندان که نزدیک بود از کاری که آغاز کرده بود چشم‌پوشد: به یادش آمد که به آیین پهلوانان سلاح برنگرفته یعنی رسماً پهلوان نشده است و لذا بر طبق قوانین پهلوانی نمی‌تواند و نمی‌باید با هیچ پهلوانی در میدان هم‌آورد شود و حتی، در صورت پیش‌آمدن چنین ضرورتی، باید به رسم نوچه پهلوانان جامه رزم بی‌نشان در بر کند و بر روی سپر خود علامتی نداشته باشد، تا روزی که این حق را به زور بازوی خویش به دست آورد (همان: ۵۷)

در حالت فشردگی، زمان روی دادن حوادث نسبت به زمان واقعی، کوتاه‌تر روایت می‌شود. نویسنده با استفاده از حذف برخی از توصیفات، زمان روایت را برای خواننده کوتاه‌تر می‌کند. نویسنده با حذف صریح (آشکار) و تلویحی (پنهان) در راستای پیشبرد داستان، از حجم متن می‌کاهد و با افزایش سرعت زمانی روایت (شتاب مثبت)، از بیان رویدادهایی که در روند داستان تأثیر و اهمیت چندان ندارد، چشم‌پوشی می‌کند و داستان را در مدت زمان فشرده خلاصه می‌نماید.

فشردگی زمانی به سه شیوه پدید می‌آید: الف) ایجاد رخنه‌های زمانی همراه با اشاره: نویسنده با آوردن جمله و یا جمله‌هایی خواننده را از حذف برخی قسمت‌ها و حوادث داستان آگاه می‌کند (حاجی آقابابایی: ۱۱۸). حذف‌های صریح با اشاره به مدت زمانی که حذف می‌کنند صورت می‌گیرند، که در این صورت با تلخیص‌های بسیار سریع از نوع «چندسال گذشت» حذف صورت می‌گیرد (ژنت، ۱۳۹۸: ۷۳)؛ ب) حذف پنهانی زبان: نویسنده با استفاده از تمهیدات زمانی، خواننده را آن‌چنان سرگرم امور غیرضروری می‌کند که متوجه این رخنه‌ی زمانی نشود (حاجی آقابابایی: ۱۱۹). در این نوع حذف حتی به وجود حذف‌ها در متن اشاره نمی‌شود و خواننده تنها می‌تواند از طریق شکاف‌های

گاهشمارانه یا افتادگی در پیوستگی روایی، وجودشان را استنباط کند (ژنت، ۱۳۹۸: ۷۴)؛ ج) حذف آشکار زمان: گاهی نیز نویسنده به صورت آشکار بخشی از زمان را حذف می‌کند یا به صورت بسیار خلاصه و مختصر می‌آورد، بدون آن که جمله‌ای بیاورد و یا تمهید دیگری برای این کار بیندیشد. (حاجی آقابابایی: ۱۲۰)

در نمونه زیر، نویسنده برای ایجاد تعلیق و برانگیختن حس کنجکاوی مخاطب، رویدادی را که در فاصله‌ی زمانی شب تا ظهر رخ داده است، به شکل آشکار حذف می‌کند:

نزدیک ظهر رفت و آمدها و سر و صداهای مختلفی از طرف خانه دایی جان ناپلئون توجهم را جلب کرد. وقتی خودم را به باغ رساندم دانستم که واقعه تازه و غیرمنتظره‌ای اتفاق افتاده است. دوستعلی خان شبانه مفقودالثر شده بود. شب برای او اطاقی در منزل دایی جان آماده کرده بودند که او بخوابد و او در آن اطاق خوابیده بود. ولی صبح وقتی رفته بودند که صدایش کنند تا بیاید و صبحانه بخورد اثری از او ندیده بودند. (پزشکزاد، ۱۳۹۸: ۱۱۸)

در سه نمونه زیر، حذف از نوع تلویحی صورت گرفته است و نویسنده برای عبور کردن با شتاب از رویدادهای غیر ضروری و کم اهمیت، در روایت از این شگرد استفاده می‌کند و تنها با نشانه‌هایی از جمله: «بعد از سال‌های طولانی»، «بعد از خطبه‌ی کوتاهی» و «مدتی طولانی»، که دانستن آن برای مخاطب هم لزومی ندارد به اصل مطلب می‌پردازد:

بعد از سال‌های طولانی، درحالی که همچنان آوار عشق ناکامم را به دوش می‌کشیدم به تهران برگشتم (همان: ۶۸۵)

دایی جان بعد از خطابه‌ی کوتاهی درباره‌ی شجاعت ذاتی و فطری خود و ذکر مثال‌هایی از زندگی ناپلئون به خانه‌اش رفت. (همان: ۳۲۴)

مش قاسم مدتی طولانی از شجاعت‌های خود و ضربت‌های جانگدازی که به قشون انگلیسیا زده بود صحبت کرد، و به کنایه از امکان فراهم آمدن وسیله نجات صحبت کرد. (همان: ۳۲۶)

در دن کیشوت نیز راوی به جای توضیح و شرح جزئیات روزهای سخت، از زبان سانچو به جمله‌ی «این بدبختی‌ها که در ظرف این چند روز بر سر ما آمده است» بسنده می‌کند و در جای دیگر نیز نویسنده ترجیح می‌دهد به جای پرداختن به شرح و بسط جزئیات خطابه‌ای طولانی، به آوردن عبارت «تمام خطابه‌ی مفصل» اکتفا کند:

سانچو گفت: ای ارباب به نظر من تمام این بدبختی‌ها که در ظرف این چند روز بر سر ما آمده است باید به کفاره گناهی باشد که حضرت عالی علیه آیین پهلوانی مرتکب شده و از قسمتی عدول فرموده‌اید که یاد کرده بودید (سروانتس، ۱۳۸۶: ۱۶۵)

تمام این خطابه مفصل را که مختصر کردن آن به خوبی امکان‌پذیر بود پهلوان ما از آن رو ایراد کرد که از دیدن بلوط‌هایی که بر سر سفره آوردند به یاد قرن طلایی افتاد و این خاطره را به هوس انداخت که آن نطق غرا را برای بزرگانان بکند (همان: ۱۳۵)

در روایت، گاهی نویسنده زمان را ثابت نگه می‌دارد و به توصیف روی می‌آورد. نویسنده با استفاده از درنگ این امکان را برای خود فراهم می‌کند تا بتواند ذهنیت شخصیت‌ها را درباره رویدادها به طور کامل بیان نماید. البته نباید درنگ و گستردگی را باهم اشتباه گرفت؛ راوی در گستردگی با ایجاد مکث، در روند روایت شروع به توصیف ظاهری می‌کند و پس از آن، روایت ادامه می‌دهد. در درنگ، راوی بخشی از روایت را بدون آن که دوباره به آن پردازد رها می‌کند و به سراغ روایت بخش‌های دیگر می‌رود. (حاجی آقابابایی: ۱۲۱)

در رمان دایی جان ناپلئون با استفاده از شعر، توصیف، حدس و گمان درباره شخصیت‌ها و افکار فردی شخصیت‌ها، کاربرد افعال انشایی و لحن پرسشی، زمان برای مخاطب متوقف می‌شود. در درنگ توصیفی، ذهن خواننده با توجه به شناختی که از موقعیت، شخصیت و رویدادها به دست می‌آورد، آن چنان با داستان درگیر می‌شود که حتی متوجه گذر زمان نیست:

لیلی، دختر دایی جان، و برادر کوچکش نیم ساعتی بود در باغ انتظار ما را می‌کشیدند. بین خانه ما که در یک باغ بزرگ ساخته شده بود، دیواری وجود نداشت، مثل هر روز زیر سایه درخت گردوی بزرگ بدون سر و صدا مشغول صحبت و بازی شدیم. یک وقت نگاه من به نگاه لیلی افتاد. یک جفت چشم سیاه درشت به من نگاه می‌کرد. نتوانستم نگاهم را از نگاه او جدا کنم. هیچ نمی‌دانم چه مدت ما چشم در چشم هم دوخته بودیم که ناگهان مادرم با شلاق چند شاخه‌ای بالای سر ما ظاهر شد. (پزشکرزاد، ۱۳۹۸: ۴)

افکاری که فقط در ذهن شخصیت داستان می‌گذرد و در کنش داستان هیچ رد و نشانی ندارد، سبب کندی زمان روایت و شتاب منفی می‌شود (جاهدجاه و لیلی رضایی،

۱۳۹۰: ۳۹) و اغلب از طریق حدیث نفس در روایت بیان می‌شود. این مورد را بارها در روند داستان مشاهده می‌کنیم:

من به لیلی فکر می‌کردم و گاهی رشته‌ی افکارم به جایی می‌رسید که از خودم بدم می‌آمد.
اگر دایی جان... اگر دایی جان خدای نکرده خوب نشود؟ دایی جان چندسال دارد؟ خودش می‌گوید
شصت و چندسال ولی آقا جان می‌گوید که هفتاد را شیرین دارد. آدم هفتاد ساله دیگر پیر است! اما
خدانکنند! انشاءالله صد سال عمر کند! (همان: ۶۷۷)

در رمان دن کیشوت استفاده از جملاتی با نثر آهنگین، هم در متن اصلی روایت و هم در متن کتاب‌هایی که شخصیت اصلی داستان می‌خواند؛ موجب ایجاد درنگ در متن داستان می‌شود:

درحقیقت شیوایی بی‌اندازه نثر آن نویسنده به اولدت می‌بخشید... در بیش از چندین جای کتاب
می‌خواند که: ای یار غدار ناپایدار و ای دلبر جفاکار مکار، من از دست سبکسری و بی‌خبری تو چنان
همسفر دربه‌دری و هم‌بستر خون جگری شده‌ام که زلزل به ارکان کاخ مدرکاتم افتاده و هلاهل به کام
فاخ حیاتم ریخته... (سروانتس، ۱۳۸۶: ۱۴)

در نمونه‌های زیر، آوردن ضرب‌المثل و توصیف‌های خیال‌انگیز همراه با تشبیه، خواننده را مجذوب می‌نماید و با کند شدن سرعت روایت، خواندن ادامه‌ی داستان برایش دلنشین‌تر می‌شود:

در اسپانیای ما ضرب‌المثلی است قدیم که به عقیده من هم حکیمانه است هم منطبق با واقع، چنانکه
همه امثال و حکم چنین‌اند، زیرا همه، کلمات قصاری هستند که از تجربه‌ای ممتد نتیجه شده‌اند. آن
ضرب‌المثل می‌گوید: «دیر، یا دریا، یا دربار» و این بدان معنی است که هرکه بخواهد کامیاب شود و به
ثروت و مکنّت رسد باید یا کشیش شود، یا به تجارت به سفر دریا رود، یا به خدمت پادشاهان درآید.
(همان: ۴۳۲)

ج) بسامد (Frequency)

منظور از بسامد، رابطه میان تعداد دفعات تکرار رخداد در داستان و تعداد دفعات روایت رخداد در متن است. رخداد و تکه‌ای تکرار شده از یک متن، از تمام جهات تکرارپذیر نیستند، زیرا مکان جدید رخداد، رخداد را در بافتی متفاوت قرار می‌دهد که به ناگزیر معنای آن را نیز تغییر می‌دهد. (ریمون کنان، ۱۳۸۷: ۷۸) از نظر ژنت، بسامد به سه گونه

بسامد مفرد (Frequency singulative)، بسامد مکرر (Frequency repetitive) و بسامد بازگو (Frequency iterative) تقسیم می‌شود.

در بسامد مفرد، حادثه‌ای یک بار اتفاق افتاده است و یک بار نیز در متن بیان می‌شود. بسامد مکرر آن است که حادثه‌ای یک بار اتفاق افتاده است ولی چند بار دیگر از زبان اشخاص مختلف با دیدگاه‌ها و اندیشه‌های گوناگون بیان می‌شود و ممکن است توسط یک شخص با شیوه‌های متفاوت بیان شود. (حاجی آقابابایی: ۱۲۶) بسامد بازگو برعکس بسامد مکرر است. نقش و کارکرد این نوع بسامد عبارت است از خلاصه کردن و حذف رویدادهای داستانی فرعی و بی اهمیت. بسامد بازگو همانند ارائه خلاصه، مدت زمان روایت را با شتاب بیان می‌کند (ریمون کنان: ۸۱-۷۹). در متن روایی ممکن است رخدادهایی وجود داشته باشند که چندین بار اتفاق افتاده‌اند، اما راوی فقط یک بار آن‌ها را روایت کند. راوی با استفاده از این نوع بسامد، رخدادهایی را که اهمیت کم‌تری در پیشبرد روایت دارند، حذف می‌کند. (حاجی آقابابایی: ۱۲۷)

با بررسی رمان‌های دن کیشوت و دایی جان ناپلئون، شاهد استفاده از انواع بسامد در این رمان‌ها هستیم. در این دو رمان بسامد مفرد، از دیگر انواع بسامد بیش‌تر استفاده شده است؛ یعنی هر حادثه‌ای که رخ داده است، یک بار نیز روایت شده است.

مش قاسم ادامه داد: بله آقا ما یک همشهری داشتیم که دو تا پسر زن داده بود. تازه یک روز شنید که یک دفعه پیش از عروسیش، توی حرم چادر از سر زنش افتاده بود پایین، زنش را طلاق داد... تازه همه غیاث آبادی‌ها سرزنشش کردند که چرا او را نکشتمه... (پزشکزاد، ۱۳۹۸: ۴۱۵)

چشم دن کیشوت در فاصله کمی از دور به سواری افتاد که چیزی براق و درخشان بر سر داشت، چنان که گفتمی از طلا بود. دن کیشوت به محض دیدن سوار رو به سوی سانچو برگرداند و گفت: «به نظر من هیچ ضرب المثلی نیست که متضمن حقیقتی نباشد... (سروانتس، ۱۳۸۶: ۲۳۷)

در رمان دایی جان ناپلئون، در مواردی که یک حادثه از زبان اشخاص گوناگون روایت می‌شود، شاهد بسامد مکرر هستیم؛ به عنوان مثال در ماجرای آمدن دزد به خانه دایی جان، گم شدن دوستعلی خان و یا نقل خاطرات دوران مشروطه از زبان دایی جان و مش قاسم، هر یک از شخصیت‌ها روایتی تازه از یک حادثه را بیان می‌کنند:

به دستور دایی جان به خانه تمام اقوام یا تلفن زده یا رفته بودند اما مطلقاً خبری از دوستعلی خان پیدا نشده بود... عزیزالسلطنه که فقط مش قاسم را پیدا کرده بود، او را هدف حمله‌های سخت قرار داده بود: -شوهرم را یک بلایی سرش آوردید... سر به نیستش کردید... شاید کشته باشیدش... شاید توی چاه انداخته باشیدش... دوستعلی آدمی نبود که جایی برود کجاست؟ -والله دروغ چرا... باس رفته باشه یک کمی هوا بخوره! والله به خدا آقا بیشتر از شما دلواپسه!.. (همان: ۱۱۹-۱۱۸، ۱۲۶)

دایی جان ناپلئون به داستان خود ادامه داد:

-غروب همان روزی که ملک‌المتکلمین و میرزاجهانگیرخان و سایر مشروطه‌خواهان را بردند باغشاه، محمدعلی شاه کلنل لیاخوف و سران فوج قزاق را احضار کرد که به اصطلاح از زحماتشان تشکر کند. وقتی از جلوی صف ما رد می‌شد فریاد زدم قربان اشتباه می‌کنید، اینها مردم پاکی هستند... خون اینها را نریزید... محمدعلی شاه یکباره ایستاد و اخم کرد و یواش از محمدخان امیرالامرا وزیر دربارش پرسید، این کیه... وقتی بهش گفتند این فلانی‌ست... و همان کسی‌ست که آرامش صفحات جنوب مرهون فداکاری‌های اوست، به جان شما، به ارواح خاک پدرم رنگش مثل شاتوت قرمز شد... (بزشک‌زاد، ۱۳۹۸: ۲۷۱)

در رمان دن کیشوت نیز بارها تفاوت در نوع بیان روایت دربار یک حادثه را از زبان دن کیشوت و سانچو مشاهده می‌کنیم. بیان هر حادثه، از نگاه توهم‌آمیز دن کیشوت در مقایسه با دید واقع‌گرایانه‌ی سانچو متفاوت است:

دن کیشوت فوراً لگن را بر سر نهاد و به هر سو گرداند تا مگر جای بندهای آن را پیدا کند و چون به این کار توفیق نیافت فریاد زد که: گویا آن کافر که اول بار این کلاه‌خود تاریخی را به اندازه سر او ساخته‌اند کله گنده‌ای داشته... وقتی سانچو شنید که اربابش لگن سلمانی را کلاه‌خود می‌خواند نتوانست از قهقهه خنده خودداری کند... دن کیشوت گفت به چه می‌خندی؟... سانچو گفت: به این می‌خندم که آن کافر، صاحب اول این کلاه‌خود، چه کله گنده‌ای داشته! (سروانتس، ۱۳۸۶: ۲۴۰)

در آن هنگام سی تا چهل آسیاب بادی در آن دشت دیدند و همین که چشم دن کیشوت به آنها افتاد گفت:... تماشا کن سانچو هم اینک در برابر ما سی دیو بی‌قواره قد علم کرده‌اند و من در نظر دارم با همه ایشان نبرد کنم... سانچو پرسید: کدام دیو؟... احتیاط کنید ارباب، آنچه ما از دور می‌بینیم دیوان نیستند؛ بلکه آسیاب‌های بادی هستند... (همان: ۱۰۵)

بسامد بازگو در رمان دایی جان ناپلئون با رخدادهایی نظیر آب دادن مش قاسم به گل‌ها، سر کار رفتن دایی جان سرهنگ یا عمو اسدالله، خوابیدن و بیدار شدن از خواب و

.... بیان می‌شود. نویسنده بعضی از عادات و رفتارهای کم‌اهمیت و پرتکرار شخصیت‌های داستان را، از طریق بسامد بازگو، یک بار نقل می‌کند تا به اصل داستان پردازد.

مذاکرات برای پایان‌دادن به اختلافات شروع شد. چندین بار دایی جان سرهنگ و شمسعلی میرزا به دیدن دایی جان ناپلئون و آقا جان رفتند و برگشتند. خیلی از موارد قابل حل بود و طرفین اشکال زیادی نمی‌گرفتند. دایی جان ناپلئون قبول می‌کرد که من بعد برای عبور آزادانه آب مانعی ایجاد نکنم... (پزشکزاد، ۱۳۹۸: ۱۷۹)

وقتی به طرف خانه دایی جان می‌رفتم در باغ چشمم به مش قاسم نوکر دایی افتاد که پاچه شلوار را بالا زده بود و داشت گل‌ها را آب می‌داد.

-مش قاسم، نمی‌دانید دایی جان با ما چه کار دارند؟... (همان: ۸)

باز مثل اینکه یک شب بیدای در پیش داشتم. در پشه‌بند از این دنده به آن دنده می‌شدم و خوابم نمی‌برد. بیش از یک ساعت بود که از مهمانی منزل دایی جان سرهنگ به خانه برگشته بودیم... (همان: ۳۱)

در دن کیشوت نیز شاهد استفاده از این شیوه روایتگری هستیم؛ به عنوان مثال، راوی با آوردن قید تکرار «بار دیگر» از بازگفتن عملی تکراری که اهمیتی در روند داستان ندارد، می‌پرهیزد:

و اما پهلوان همین که خود را تنها یافت «بار دیگر» کوشید تا از زمین برخیزد ولی او که به هنگام تندرستی و سلامت بدین کار توفیق نمی‌یافت اکنون با تن چنان کوبیده و آسیب دیده چگونه می‌توانست؟ (سروانتس، ۱۳۸۶: ۴۳)

در بسامد بازگو گاهی راوی حوادث و رویدادی را که از نظر خودش اهمیت چندانی ندارد، حذف می‌کند و وقتی با شنیدن ابتدای جمله‌ای می‌تواند انتهای جمله را حدس بزند، ترجیح می‌دهد سخن را کوتاه سازد؛ مثلاً در نمونه‌ی زیر سانچو سخن دوشیزه را که تکرار مکررات است قطع می‌کند، تا برای راضی کردن دن کیشوت نسبت به درخواست دوشیزه، زمان را از دست ندهد:

دوشیزه‌ی افسرده‌دل گفت: و من نیز ای حضرت پهلوان تا حاجتی که از شما خواسته‌ام به کرم خود اجابت نفرمایید، از زمین برنخواهم خاست. دن کیشوت گفت: من خواهش شما را می‌پذیرم... در همین دم که «دوروته» می‌خواست باز به سخن ادامه دهد، سانچو به ارباب خود نزدیک شد و سر به گوش او نهاد و گفت: ارباب به عقیده من حضرت‌تعالی خوب می‌توانید خواهش او را قبول فرمایید... (همان: ۳۰۹)

۳. نتیجه‌گیری

زمان یکی از عناصری است که به روایت و داستان هویت می‌بخشد و با سه مؤلفه نظم و ترتیب، تداوم و بسامد تعریف می‌شود. به‌طور کلی در هر دو رمان، ترتیب حوادث و وقایع از نظم گاه‌شمارانه پیروی می‌کند. تعداد بی‌نظمی‌ها و زمان‌پریشی‌ها که شامل آینده‌نگری‌ها و گذشته‌نگری‌هاست، در هر دو رمان کم نیست و معمولاً در قالب تصمیم‌گیری‌ها و پیش‌گویی وقایع در آینده، بیان خاطرات و یادآوری گذشته آمده‌اند. همین امر بر جذابیت رمان و پیگیری خواننده افزوده است.

در رمان دن کیشوت اغلب، راوی با گذر از حال به آینده از تصمیماتی احساسی و لحظه‌ای که شخصیت اصلی داستان قرار است برای آینده بگیرد سخن می‌گوید و ذهن خواننده را درگیر چگونگی روی دادن وقایع می‌کند؛ در حالی که در رمان دایی جان ناپلئون بیان خاطرات و گذشته‌نگری مایه مباهات بعضی شخصیت‌هاست و نقش پررنگ‌تری در پیش‌برد داستان دارد. عواملی که سبب افزایش سرعت و شتاب مثبت در روایت می‌شوند، درنگ و فشرده‌گی است که به ترتیب با ایجاد وقفه‌ی زمانی در داستان و حذف برخی حوادث و وقایع تکرار شونده غیرضروری، روایت را خلاصه می‌کند. نویسنده با آوردن توصیف‌های دقیق و جزئی از شخصیت، زمان و مکان داستان، سعی دارد از سرعت روایت بکاهد تا خواننده بیش‌تر درگیر رمان شود و همزادپنداری با شخصیت‌ها و تجسم داستان برایش ممکن گردد.

دو موضوع جنگ و سفر در هر دو داستان، نقش کلیدی دارد، البته در هر دو داستان بیش‌تر جنبه خیالی و توهم‌آمیز آن مدنظر است. توصیف‌های طولانی و رویدادهایی که در خلال این جنگ‌ها و سفرها اتفاق می‌افتد، در رمان «دن کیشوت» موجب پیش‌برد داستان می‌شود ولی در رمان «دایی جان ناپلئون» بیش‌تر به ایجاد فضایی طنزآمیز و گسترش زمانی کمک می‌کند. رمان دایی جان ناپلئون بیشتر دیالوگ‌محور است، از این رو عمدتاً دارای شتاب ثابت و همسانی زمانی است، اما تداوم زمانی در رمان سروانتس به دلیل کاربرد فراوان اطناب، شتاب منفی دارد. بسامد غالب در دو رمان بسامد مفرد است که با توجه به سبک

روایت هر دو اثر و رئالیستی بودن آن‌ها دور از انتظار نیست. اگرچه از دیگر انواع بسامد نظیر بسامد مکرر در هر دو اثر استفاده شده است، اما هم‌چنان بسامد مفرد بیش‌ترین کاربرد را داراست.

روایت به پایان رسیدن دوران اشرافیگری و ارباب و رعیتی در دو نقطه جغرافیایی متفاوت و تشابه رفتار کنشگرهایی مانند دن کیشوت و دایی جان از یک سو و سانچو و مش قاسم از دیگر سو، این ذهنیت را پدید می‌آورد که ایرج پزشکزاد، در نوشتن دایی جان ناپلئون، نگاهی به رمان دن کیشوت داشته است و یا در پی ارائه‌ی نسخه‌ای ایرانی شده از این رمان بوده است؛ هرچند در تاریخ و فرهنگ ایرانی افراد متوهمی از این دست کم نبوده‌اند. البته در پایان داستان دن کیشوت، شاهد دگرگونی شخصیت و پذیرش واقعیت هستیم ولی در رمان دایی جان ناپلئون، شخصیت دایی جان تغییر نمی‌کند و همچنان در دنیای متوهم خویش باقی می‌ماند.

کتابنامه

- اریش، فرید؛ ناقد، خسرو. (۱۳۸۴). «مرگ‌واژه‌های دن کیشوت». **سمرقند**. شماره ۹، ص ۱۳۱.
- امینی، علی. (۱۳۸۴). «دن کیشوت در سینما». **سمرقند**. شماره ۹، ص ۱۲۵.
- پزشکزاد، ایرج. (۱۳۹۸). **دایی جان ناپلئون**. تهران: فرهنگ معاصر.
- تورگنوف. (۱۳۸۷). «نگاهی به تصویر هملت و دن کیشوت». **جهان کتاب**. ترجمه عبدالله کوثری شماره ۷ و ۸ (پیاپی ۲۳۴)، صص ۱۰-۱۳.
- تولان، مایکل جی. (۱۳۸۳). **درآمدی نقادانه زبان شناختی بر روایت**. ترجمه ابوالفضل حری. چاپ اول. تهران: بنیاد سینمایی فارابی.
- جاهد جاه، عباس؛ رضایی، لیلا. (۱۳۹۰). «بررسی تداوم زمان در حکایت های فرعی کلیله و دمنه». **بوستان ادب**. شماره ۹. سال سوم، ۳۹، صص ۲۷-۴۸.
- حاجی آقابابایی، محمدرضا. (۱۳۹۸). **روایت شناسی (نظریه و کاربرد)**. تهران: مهراندیش.
- خانیان، حمید. (۱۳۹۳). «تطبیق جایگاه واقعیت و خیال در گلستان و بوستان سعدی با دن کیشوت سروانتس». **مطالعات زبان و ادبیات غنایی**. سال چهارم شماره ۱۱، صص ۷-۱۶.

- خزاعی فرید، علی؛ فریدی، مازیار. (۱۳۸۹). «تک صدایی در ترجمه دن کیشوت». *مطالعات زبان و ترجمه*. شماره ۱، صص ۱۹-۳۸.
- دادور، ایلمیرا. (۱۳۸۴). «ایده‌آلیسم انتزاعی در دن کیشوت و دایی جان ناپلئون». *پژوهش زبان‌های خارجی*. شماره ۲۵، صص ۴۹-۶۲.
- ریمون کنان، شلومیت. (۱۳۸۷). *روایت داستانی (بوطیقای معاصر)*. ترجمه ابوالفضل حرّی. تهران: نیلوفر.
- ژنت، ژرار. (۱۳۹۸). *گفتمان روایت (جستاری در باب روش)*. ترجمه معصومه زواریان. تهران: سمت.
- ژنت، ژرار. (۱۳۹۲). *تحلیل و بیان نقد زبان‌شناسی*. ترجمه الله‌شکر اسداللهی تجرق. تهران: سخن.
- سروانتس، میگل دو. (۱۳۸۷). *دن کیشوت*. ترجمه محمد قاضی. چاپ هشتم، تهران: ثالث.
- شیرشاهی، افسانه. (۱۳۹۹). «مقایسه طنز کلامی در دو اثر کله پوک ها و رمان دایی جان ناپلئون». *مطالعات داستانی*. سال ششم، شماره ۲ (پیاپی ۱۸)، صص ۹۷-۱۱۰.
- صافی پیرلوجه، حسین. (۱۳۹۴). *روایت پژوهی در زمانی، سنجش روش‌های قصه‌گویی و داستان‌نویسی در فارسی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- طرفی علیوی، حسین؛ قهرمانی مقبل، علی اصغر؛ خضری، علی. (۱۴۰۰). «بررسی تطبیقی انتلکتوئلیسم ایرانی - عراقی در رمان‌های «دایی جان ناپلئون» نوشته ایراج پزشکزاد و رمان «بابا سارتر» نوشته علی بدر». *کاوش نامه ادبیات تطبیقی*. دوره ۱۱، شماره ۳، صص ۸۵-۱۰۱.
- کوثری، عبدالله. (۱۳۸۴). «دن کیشوت پیام آور عصر مدرن». *سموقنه*، شماره ۹، ص ۳۳.
- لایز، سایمون. (۱۳۸۴). «خداوندگار ما دن کیشوت». ترجمه عزت الله فولادوند. *سموقنه*. شماره ۹، ص ۱۳.
- لوته، یاکوب. (۱۳۸۸). *مقدمه‌ای بر روایت در ادبیات و سینما*. ترجمه امید نیکفرجام. تهران: مینوی خرد.
- مهربانی، معصومه؛ محمودی بختیاری، بهروز. (۱۳۹۹). «زباهنگ ناسزا در فارسی و معادل‌های ترجمه‌شده انگلیسی براساس الگوی هایمز. مطالعه موردی پیکره زبانی رمان دایی جان ناپلئون». *مطالعات زبان و ترجمه*. شماره ۴۳، صص ۳۱-۵۹.